

STUPANJ PREPOZNAVANJA ROMANIZAMA U PIJAVSKOM I KOMIŠKOM GOVORU

Marijana Tomelić Ćurlin, Anita Runjić-Stoilova *

Filozofski fakultet, Split

U ovom se radu razmatraju romanski jezični utjecaji na pelješkom i viškom govornom području, točnije u pijavskom i komiškom govoru. Polazište je istraživanja pretpostavka da se u oba govora osjeća jak romanski utjecaj. Na temelju bogate leksičke građe autorice iz oba govora izdvajaju pojedine romanizme te ih studentima kroatistike Filozofskoga fakulteta u Splitu daju na prepoznavanje. Namjera je bila ustanoviti koliko mlada populacija poznaje te romanizme. Uz informaciju, poznaju li leksem ili ne, studenti navode najbliže značenje leksema te ekvivalent navedenoga leksema u njihovom idiomu. Dobiveni rezultati uspoređuju se s pravim značenjem romanizama, etimološkim podacima koje rad također donosi.

Rad pruža potvrdu opstojnosti romanizama u dvama govorima te kao takav daje sitan doprinos u proučavanju povijesnih jezičnih dodira.

Ključne riječi: Pijavičino, Komiža, leksik, romanizam, prepoznavanje

I. UVOD

Hrvatski se jezik može promatrati kao kompleksna lingvistička pojava čiji povijesni razvoj već dugo plijeni pozornost. Od izuzetne je važnosti i pitanje kontakta hrvatskoga jezika s drugim jezicima. Snaga svakoga jezika, pa tako i hrvatskoga, ogleđa se u njegovu leksiku koji je često, više ili manje, pod utjecajem različitih čimbenika. Romanski se utjecaji u Dalmaciji javljaju od najranijih razdoblja naseljavanja Slavena. U nekim razdobljima, posebno za vrijeme mletačke vladavine u Dalmaciji, moglo se govoriti o potpunom suživotu slavenskoga i romanskoga stanovništva. Upravo zbog geografske bliskosti, ali i drugih doticaja (ekonomskih, kulturnih...), jezični utjecaj s talijanskoga govornog područja nije se ni do danas prekinuo (Nigoević, 2007: 3). Ako se govori o povijesti hrvatskoga književnoga jezika, od velike je važnosti činjenica da se u njemu očitovao golemi romanski jezični utjecaj. J. Lisac u svom radu *Leksički, sintaktički i drugi utjecaji u hrvatskim dijalektima* kaže: "Hrvati su se već od praslavenskoga doba sretali s nizom naroda i s nizom jezika, pri čemu su ubrzo nakon doseljenja primili izraziti neslavenski utjecaj... Bio je to dodir Hrvata,

* Marijana Tomelić Ćurlin, Odsjek za kroatistiku, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu; e-mail: mtomelic@ffst.hr

* Anita Runjić-Stoilova, Odsjek za kroatistiku, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu; e-mail:

gledamo li ih kao cjelinu, s nizom naroda i nizom jezika, pri čemu je bila bitna znatna romaniziranost starosjedilačkoga stanovništva.... Svi ti utjecaji sudjelovali su u oblikovanju hrvatskoga jezika, pa i hrvatskih dijalekatskih idioma” (Lisac, 2003: 29). I kasnije političke, i kulturne i gospodarske prilike usmjeravale su Hrvate na kontakt s talijanskim književnim jezikom. Kulturno-povijesna pozadina itekako je važna za razumijevanje hrvatsko-talijanskih jezičnih dodira, no u ovom se radu neće detaljnije ulaziti u tu problematiku. R. Vidović u svojim leksičkim analizama ističe važnost leksičkoga bogatstva, ponos našega nacionalnoga bogatstva naglašavajući: “...koliko je naš Jadran i koliko su njegovi stanovnici, Jadrani, bili povezani zajedničkim životom, načinom mišljenja, istim pomorstvom, istim rječnikom, istom frazeologijom, koliko je ona bila prožeta ne samo njihov svakidašnji život i jezik, njih koji su bili po profesiji pomorci, nego i njihovih obitelji i čitavih sredina i naselja u kojima su živjeli. U jednu riječ: koliko je to bila jedna jadranska zajednica, koine, ne samo terminološka, u kojoj su ljudi bili zbliženi i razumjeli se bez obzira na mnoge druge razlike” (Vidović, 1992: 74). U radu se donosi pregled i analiza pojedinih romanizama s pelješkoga i viškoga govornog područja, odnosno iz Pijavičina, mjesta u središnjem dijelu poluotoka Pelješca te iz Komiže, mjesta na otoku Visu. Prije navođenja odabrane leksičke građe i njezine raščlambe, potrebno se na trenutak osvrnuti na sam pojam romanizma te na način na koji se on definira u različitim priručnicima. U *Rječniku hrvatskoga jezika* V. Anić donosi pojašnjenje riječi romanizam. Autor navodi da je tu riječ o prepoznatljivoj riječi ili konstrukciji iz nekoga od romanskih jezika usvojenom u drugom jeziku (Anić, 2000: 1014). U *Velikom rječniku stranih riječi* B. Klaića stoji da se pod romanizmom smatra element latinskoga (novolatinskog) ili kojeg drugog romanskog jezika u nekom neromanskom jeziku (Klaić, 1974: 1151). J. Gačić pod pojmom romanizam podrazumijeva svaku jezičnu činjenicu koja je u pojedini jezik (dijalekt) ušla izravno iz nekog od romanskih jezika ili dijalekata (Gačić, 1979: 4), odnosno jednostavnije rečeno pod terminom romanizam podrazumijevaju se “posuđenice s talijanskog govornog područja” (Nigoević, 2007:6) bez obzira pripadaju li posuđeni elementi talijanskom standardnom jeziku ili nekom od talijanskih narječja. U radu će se terminu romanizam prići upravo iz toga aspekta.

2. ISTRAŽIVANJE

2.1. Cilj i pretpostavke

Cilj je ovoga rada utvrditi koliki je stupanj prepoznavanja, odnosno razumijevanja pojedinih leksema s pelješkoga i viškoga govornog područja u kojima se očituje romanski jezični utjecaj, točnije kolika je svijest o poznavanju leksema, a koliko je njegovo stvarno poznavanje. Što je dijalekt mladom čovjeku danas? Je li mu potreban u eri kompjutorizacije, ekonomskih i geografskih migracija? Današnji mladi ljudi zapravo malo i rijetko govore dijalektom. Sve je veće prožimanje dijalekata elementima književnoga standardnog jezika i jezičnim elementima iz drugih sustava. Nestanak dijalekata smatra se neizbježnom posljedicom modernoga svijeta. Često je i sam stav prema dijalektima omalovažavajući. Ipak, sprečavanje stvaralačkog iskorištavanja leksičkog blaga iz svih izvora, oštećivalo bi i dijalekt i nacionalnu

kulturu u cjelini. Stoga bi se trebala promicati dijalekatna snošljivost te pozitivan pogled na dijalekte, odnosno na mjesne govore. U tom pogledu zanimljivo je vidjeti u kolikom stupnju ispitanici prepoznaju romanske elemente u dvama mjesnim govorima. Pretpostavka je da će ispitanici dobro poznavati romanizme bez obzira na fonološke razlikovnosti u navedenim idiomima. Naime, oni su podrijetlom sa splitskoga govornog područja u kojemu se osjeća jaki romanski jezični utjecaj. To je i bilo polazište ovomu istraživanju. Osim toga, ako se pojedinačno promatraju komiški i pijavski idiom, pretpostavlja se da će u njima stupanj prepoznavanja ipak biti različit. Stoga je potrebno vidjeti koliko ispitanici prepoznaju navedeni leksem te kojem govornom području on pripada. Naša je pretpostavka da će se u većem postotku prepoznavati romanizmi s pelješkoga govornog područja jer se na tom prostoru očituje više štokavskih jezičnih posebnosti.¹ Nadalje se smatra da će manje prepoznatljivih romanizama ispitanici pronaći u komiškom govoru prvenstveno zbog posebnosti komiškoga samoglasničkoga² i suglasničkoga sustava.³

2.2. Metodološke napomene

Istraživanje je provedeno u nekoliko faza: prikupljanje materijala i definiranje korpusa, analiza i raščlamba pojedinih leksema te provođenje upitnika.

2.1.1. Prikupljanje materijala i definiranje korpusa

Kao građa za ovaj rad poslužilo je više izvora. Leksička građa pijavskoga govora prikupljena je iz rukopisne ostavštine gospodina Vlada Surjana (rođ. 1922.), pravoga *Pijavjanina* te iz različitih pričica i zapisa koje je dugo bilježila *Pijavka* Rina Tomelić (rođ. 1949.). Na temelju njezina kazivanja bilježeni su i naglasci. Komiška leksička građa, odnosno komiški ekvivalent dobiven je preciznim pretraživanjem knjige J. Božanića *Komiške facende* (1992) te iz njegova rada *Facende otoka Visa* (2002). Kako za neke romanizme nije bilo potvrda u tim dvama izvorima, u nekoliko je navrata prof. dr. sc. Joško Božanić, profesor na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Splitu, rođeni Komižanin, izgovarao pojedine romanizme. Svi su bilježeni prema njegovu izgovoru. Prema tomu, u radu je izdvojeno 40 pijavskih leksema (imenica)⁴ u kojima se očituje romanski jezični utjecaj te isto toliko njihovih komiških ekvivalenata.

2.2.2. Analiza i raščlamba pojedinih leksema

Analiza romanskih natuknica provedena je na temelju postojeće literature, usporedbom relevantnih rječnika i njihovih etimoloških tumačenja. Svaka natuknica nosi rječničku definiciju, naglasak i gramatičke oblike. Prvo je naveden pijavski leksem, a potom njegov komiški ekvivalent. U analizi su korištene bibliografske kratice: **Bo** – Giuseppe Boerio, *Dizionario del dialetto veneziano*, Firenze, Giunti, 1993.; **Mi** – Luigi Miotto, *Vocabolario del dialetto veneto-dalmata*, Trieste, Edizione Lint, 1984.; **Sk** – Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–IV, Zagreb, JAZU, 1971. – 1974. Izvori komiških

romanizama obilježeni su: I – Božanić, J. (1992). *Komiške facende*. Split: Književni krug.; II – Božanić, J. (2002). *Facende otoka Visa. Čakavska rič*, XXX, 1–2, 177–332.; III – Božanić, J. (2008). *Komiški dicionar. Čakavska rič*, XXXVI, 1–2, 5–90.; IV – izričaj prof. Joška Božanića. Evo kako to izgleda: **bàlanča**, -ē f : **balôna**, -e f (I, III) – vaga; posuđenica iz mletačkoga: *balànza* (Bo 57; Mi 15); Skok bilježi *bòlânča*: *balanca* < mletački *balanza* (Sk I/186); **batipân**, batipána m : **batipôn**, -a m (III) – isprašivač; osuđenica iz mletačkoga (talijanskoga): Skok bilježi *bâtit*: *batipân* < talijanski *battipanno* (Sk I/122); **bèvânda**, -ē f : **bevônda**, -e f (III) – vino pomiješano s vodom obično u omjeru pola i pola; posuđenica iz mletačkoga: *bevanda* (Bo 77); *bevânda* (Mi 24); Skok bilježi *bèvânda* mletački *bevanda* (Sk I/142); **bokâr**, bokára m : **bokôl**, -ôlâ m (III) – bokal; posuđenica iz mletačkoga (talijanskoga): *bocâl* (Bo 85); Skok bilježi *bâkvica*: latinski *bacare* > *bôkâr* te *bocarium* > talijanski *bàcara* (Sk I/97); **bûrsa**, -ē f : **bûrsa**, -e f (I, II, III) – torba; posuđenica iz mletačkoga (talijanskoga): *borsa* (Bo 93); Skok bilježi *bûrsa*: *borsa* < latinski *bursa* (Sk I/242); **bòtija**, -ē f : **butilja**, -e f (III) – staklena boca, posuđenica iz mletačkoga (talijanskoga): *botiglia* (Bo 95); Skok bilježi: *botilja*: talijanski *bottiglia* (Sk I/194); **cukârjela**, -ē f : *cukarjêra*, -e f (IV) – posuda za šećer, posuđenica iz mletačkoga: *zucarièra* (Bo 823; Mi 228); Skok bilježi *šèćer*: *cukàriera* < talijansko-mletački *zuccherò*, -aro (Sk III/384–385); **damizâna**, -ē f : **damijôna**, -e f (II) – staklena opletena boca s jednom ili dvjema ručkama; posuđenica iz mletačkoga: *damegiana* (Bo 217); *dameàna* (Mi 64); Skok bilježi *damizâna* : *demizana* < talijanski *damigiana*, mletački *damegiana* (Sk I/378); **fažôl**, fažôla m : **fažûl**, -a m (IV) – grah; posuđenica iz mletačkoga: *fasòlo* (Bo 262); *fasòl* (Mi 78); Skok bilježi *bâžulj*: *fažôl* < mletački *fasol*, *fasiol* (Sk I/126–127); **ferô**, ferâla m : **ferôl**, -ôlâ m (II) – petrolejska svjetiljka; posuđenica iz mletačkoga: *ferâl* (Bo 265; Mi 79); Skok bilježi *pânos*: *fanò*, *falò* (Sk II/598); **fôrca**, -ē f : **fûrca**, -e f (II) – snaga; posuđenica iz mletačkoga (talijanskoga): *forza* (Bo 284); **fûnistra**, -ē f : **ponîstra**, -e f (I) – prozor; dalmatski leksički ostatak: *fenestra* (Bo 265); Skok bilježi *fonestra*: *pônistra* < od latinskog *fenestra*, krčkoromanski *punastra*, *f* > *p* (Sk I/524); **grâdije**, -a pl. tant. f : **gradikule**, -îh pl. tant. f (IV) – roštilj; posuđenica iz mletačkoga: *graèla* (Bo 313); *gradèla* (Mi 91); Skok bilježi *krâta*: *gradele* < talijanski *gratella* (Sk II/182); **gvântira**, -ē f : **gvancêra**, -e f (IV) – pladanj, poslužavnik; posuđenica iz mletačkoga (talijanskoga): Skok bilježi *gvântira*: *gvântjera*, *gvantjêra* < talijanski *gvantièra* (Sk I/641); **hrùštula**, -ē f : **hrùštula**, -e f (IV) – vrsta kolača ispržena na ulju; posuđenica iz mletačkoga: *cròstoli* (Bo 210); *cròstolo* (Mi 60); Skok bilježi *hrùsta*: od mletačkog *cròstoli* (Sk I/690); **káčôla**, ē f : **kacjôla**, -e f (I, II) – kutlača; posuđenica iz mletačkoga: *cazzòla*, *cazziola* (Bo 156); *caziòl* (Mi 48); Skok bilježi *káčâ*: *káčjôla* < talijanski *cazzuola* (Sk II/10); **kantunâl**, kantunâla m : **kantinôl**, -ôlâ m (II) – kutna vitrina; posuđenica iz mletačkoga (talijanskoga): Skok bilježi *kânat*: talijanski *cantone* (Sk II/31–32); **kîkara**, -ē f : **čikara**, -e f (IV) – okrugla šalica za bijelu kavu; posuđenica iz mletačkoga: *chicara* (Bo 166); *cicara* (Mi 51); Skok bilježi *čikara*: mletački *chicara* (Sk I/323); **kòlona**, -ē f : **kolûna**, -e f (I) – stup; posuđenica iz mletačkoga (talijanskoga): *colòna* (Bo 180); *colòna de armizio* (Mi 56); Skok bilježi *kòlona*: talijanski *colonna* < latinski *columna* (Sk II/128); **lâpis**, -a m : **lôpiš**, -a m (IV) – olovka; posuđenica iz mletačkoga: *lapis* (Bo 360); *lâpis* (Mi 105); Skok bilježi *Lâpad*: talijanski *lâpis* > *lâpis* (Sk II/269); **lazanjâr**, lazanjára m : **lažanjôr**, -ôrà m (II) – valjak za

valjanje tijesta; posuđenica iz mletačkoga (talijanskoga): *lasagnòl* (Mi 105); Skok bilježi *làzanje*: talijanski *lasagna* (Sk II/277); **lèmōzina**, -ē f : **lemūžina**, -e f (IV) – milodar u crkvi; posuđenica iz mletačkoga: *lemòsina* (Bo 365; Mi 106); Skok bilježi *elemozina*: *lèmōzina* < talijanski *elemozina* (Sk I/489); **libro**, -ra n : **lībar**, -ra m (II) – knjiga; posuđenica iz mletačkoga (talijanskoga): *libro* (Bo 369); Skok bilježi *līvel*: *lībar* < talijanski *līber*, -bri (Sk II/311); **màkinja**, -ē f : **mākina**, -e f (IV) – perilica rublja; automobil; aparat za mljevenje oraha; stroj za mljevenje grožđa; posuđenica iz mletačkoga (talijanskoga): *machina* (Bo 380); Skok bilježi *mažinūn*: *mākina*, *màkinja* < talijanski/latinski *machina* (Sk II/395); **maškadūr**, **maškadúra** m : **muškadūr**, **muškadūrā** m (IV) – mrežasti ormarić za čuvanje hrane; posuđenica iz mletačko-dalmatinskoga: *moscadòr* (Mi 127); Skok bilježi *moskār*: *muškadūr* < talijanski *mosca* i -*adur* (Sk II/458); **māštijo**, -la m : **maštil**, -ila m (II) – drveni (plastični) sud; posuđenica iz mletačkoga: *mastèla*, *mastèlo* (Bo 404); *mastèla* (Mi 119); Skok bilježi *mastlo*: *maštil* < mletački *mastello* (Sk II/384); **pandišpanj**, -a m : **pandišpānja**, -e f (IV) – vrsta slatkoga biskvita; posuđenica iz mletačkoga: *pan de Spagna* (Bo 466); Skok bilježi *pan*: talijanski *pan di Spagna* > *pandišpanj*, *pandešpānj*, *patišpanja* (Sk II/596); **pasamān**, **pasamāna** m : **pašamōn**, -a m (IV) – naslon uz stepenice; posuđenica iz mletačkoga (talijanskoga): *pasàman* (Bo 478; Mi 145); Skok bilježi *pās*: talijanski *passamano* (talijanski *mano* < latinski *manus*) (Sk II/610–611); **pjāt**, -a m : **pijāt**, -āta m (II) – tanjur; posuđenica iz mletačkoga (talijanskoga): *piato* (Bo 504); Skok bilježi *plāt*: *pjāt* < talijanski *piatto* (Sk II/677); **pitār**, **pitāra** m : **pitēr**, -čera m (IV) – posuda za cvijeće; posuđenica iz mletačkoga: *piter* (Bo 514; Mi 156); Skok bilježi: *pitār* < mletački *piter*, *pitaro* (Sk II/666); **ròzāta**, -ē f : **rožōta**, -e f (IV) – rožata; posuđenica iz mletačkoga: *rosàda de late* (Bo 584); **ròstijēra**, -ē f : **lošćēra**, -e f (IV) – posuda za pečenje; posuđenica iz mletačko-dalmatinskog: *rostiera* (Mi 172); Skok bilježi *ròstiēra*: *ròstijēra* < talijanski *rostiera* (Sk III/159); **škāncija**, -ē f : **škancija**, -e f (II) – policica u ormaru, zidu ili ostavi; posuđenica iz mletačko-dalmatinskoga: *scanzia* (Mi 180); Skok bilježi *škāncija*: *škancija* < mletački *scanzia*, *scansia* (Sk III/255); **sōpa**, -ē f : **sōlpa**, -e f (II) – vrsta morske ribe, salpa; posuđenica iz mletačkoga (talijanskoga): *salpa* (Bo 595); Skok bilježi *sālpa*: latinski *salpa* (Sk III/195); **šālša**, -ē f : **sōlša**, -e f (IV) – umak od rajčice; posuđenica iz mletačkoga (talijanskoga): *salsa* (Bo 594); Skok bilježi *sālsa*: *salsa* (Sk III/196); **šēsula**, -ē f : **šēsula**, -e f (II) – velika drvena žlica kojom se vadi brašno, riža i sl.; posuđenica iz mletačkoga: *sèssola* (Bo 649); *sèsola* (Mi 188); **šōtāna**, -ē f : **šotōna**, -e f (IV) – podsuknja; posuđenica iz mletačkoga (talijanskoga): *sotàna* (Bo 678); Skok bilježi *sòto*: *sōtāna* < talijanski *sottana* (Sk III/307); **špāg**, -a m : **špōg**, -ogā m (II) – konopac; posuđenica iz mletačkoga (talijanskoga): *spago* (Bo 656); Skok bilježi: *špōg* < talijanski *spago* (Sk III/408); **tavajōl**, **tavajōla** m : **tovajūl**, -a m (II) – stolni ubrus; posuđenica iz mletačkoga (talijanskoga): *tovagiòl* (Bo 760); *tavaiòl* (Mi 208); Skok bilježi *tāvalja*: *tavajōl* < mletački *tavaia*, *tovaia* < talijanski *tovaglia*, *tovagliuolo* (Sk III/447–448); **vāž**, **vāža** m : **vōž**, -a m (IV) – velika limena posuda; posuđenica iz mletačkoga (talijanskoga): *vaso* (Bo 780); Skok bilježi *vāš*: *važ* < talijanski *vaso* (Sk III/568);

2.1.2. *Provođenje upitnika*

Na temelju navedenoga korpusa, provedeno je istraživanje prepoznavanja precizno odabranih romanizama, karakterističnih za komiški i pijavski govor (po 40 za svaki govor), točnije, ispitano je kolika je svijest ispitanika o poznavanju leksema, a koliko je stvarno poznavanje njihovog značenja. Ispitivanje je provedeno u obliku pisanoga upitnika, koji je ispunjavalo 30 studenata 1. i 3. godine kroatistike Filozofskog fakulteta u Splitu. Birani su studenti podrijetlom sa splitskoga govornog područja, točnije oni koji su rođeni i žive u Splitu te kojima je barem jedan roditelj iz Splita. Nije se željelo uzimati ispitanike iz različitih govornih područja jer je svrha ispitivanja bila naći poveznicu u smislu romanskoga jezičnog utjecaja među trima područjima: Pijavičini, Komiži i Splitu. Upitnik je imao smjernice prikazane u *Tablici 1*.

Pijavski i komiški romanizmi navedeni su u upitniku jedan za drugim bez ikakvog reda. Ispitanici nisu znali da su leksemi iz dvaju govornih područja. Naime, smatralo se da će studenti tako slobodnije i neopterećenije pristupiti ispunjavanju upitnika. Kako su im riječi dane na prepoznavanje samo u pisanom obliku, nije naveden naglasak. Studenti su trebali odgovoriti na pitanje poznaju li leksem ili ne. Odgovor *ne* isključivao je daljnje ispunjavanje.

3. REZULTATI I RASPRAVA

3.1. *Rezultati istraživanja*

Analiza je napravljena na nekoliko razina. Govori li se o općoj analizi, odnosno srednjim vrijednostima dobivenih rezultata, može se zaključiti da do razlike u prepoznavanju pijavskih i komiških leksema ne dolazi. Za 46% riječi (37 od ukupno 80) može se reći da ih ispitanici ne prepoznaju. Ovdje se pod neprepoznavanjem misli da više od 50% ispitanika ne prepoznaje leksem. Sam taj podatak ne govori puno, no ipak se da zaključiti da ispitanici podjednako prepoznaju, odnosno ne prepoznaju romanizme. Očekivanja su bila drukčija. Naime, pretpostavka je bila da će veći broj ispitanika prepoznavati značenje zadanih romanizama. Od tih 37 leksema, koje manje od 50% ispitanika prepoznaje, 19 je komiških, što iznosi 51%. Dakle, ni pretpostavka da će postojati razlika u prepoznavanju leksema ovih dvaju idioma ne stoji. Pretpostavke o mogućem težem poznavanju komiških leksema potvrđene su tek na pojedinačnim primjerima. Npr. komiški leksem *damijôna* prepoznaje 63% ispitanika, a pijavski ekvivalent *damižâna* čak 97%. Još su izraženije razlike u primjerima: komiški *kantindl* 37%, pijavski *kantunâl* 100%; komiški *pitêr* 47%, pijavski *pitâr* 100%; komiški *vôž* 37%, pijavski *vâž* 83%. Od riječi za koje manje od 50% ispitanika ne poznaje ni pijavski ni komiški oblik, ipak se u manjem postotku prepoznaju komiški oblici. Npr. *šolpa* (komiški) 20% – *sopa* (pijavski) 40%; *gradikule* (komiški) 10% – *gradije* (pijavski) 20%; *bokol* 10% (komiški) – *bokar* (pijavski) 30%; *balonca* (komiški) 10% – *balanča* (pijavski) 23%. Ima i sasvim suprotnih primjera, npr. leksem *kačola* iz pijavskoga ispitanici prepoznaju ispod 27%,

dok komiški ekvivalent ima značajno veći stupanj prepoznavanja, čak 97%. Razlog tomu veća je sličnost komiškoga leksema *kacjola* sa splitskim. Slično je i s pijavskim leksemom *fero* koji ispitanici prepoznaju ispod 7%, dok je komiški *ferol* prepoznatljiv ispod 37%. Iako je u oba slučaja riječ o neprepoznavanju (neprepoznavanje smo definirali s iznad 50% ispitanika) navedenih leksema, razlika je u postocima uočljiva. Neke pak riječi ispitanici podjednako ne prepoznaju, npr. pijavski leksem *gvantira* i komiški *gvančera* prepoznalo je samo 13% ispitanika. Slično je i s pijavskim leksemom *lapis* koji je prepoznalo samo 30% ispitanika te komiškim *lopiš* 27%.

Za nekoliko primjera ispitanici nisu pravilno procijenili pravo značenje navedenih leksema. Pijavski leksem *šotana* (prepoznavanje 27%) i komiški *šotona* (prepoznavanje 43%) primjeri su sasvim promašenoga značenja. Od ispitanika koji su na pitanje poznaju li ovaj leksem odgovorili potvrdno, samo je 25% (za pijavski) i 8% (za komiški oblik) znalo točno značenje – podsuknja. Ostali su leksemu davali značenje vrag, sotona, đavo, prekrivač i sl. Dakle, razlika je u svijesti o poznavanju leksema i stvarnog značenja leksema. Samo jedan leksem ispitanici prepoznaju 100%: pijavski oblik *bèvānda* i komiški *bevōnda*.

U radu je napravljena analiza prema ordinalnoj skali. Stupanj prepoznavanja neke riječi, odnosno svijest o poznavanju pojedinih leksema podijeljen je u nekoliko kategorija, prema intenzitetu prepoznavanja: vrlo slabo, slabo, dobro, vrlo dobro i izvrsno prepoznavanje. Logično, poznavanje stvarnog značenja leksema računalo se unutar postotka prepoznatih riječi. Dakle, računalo se (i to srednja vrijednost) koliko su se značenja koja su ispitanici naveli poklapala sa stvarnim značenjem te riječi. (*Tablica 2.*)

Što se pijavskoga govora tiče, ispitanici izvrsno prepoznaju tek 27,5% riječi, što nije naročit rezultat. Nešto je manji postotak vrlo slabog prepoznavanja 22,5%. Ono što je zanimljivo da je u kategorijama dobrog, vrlo dobrog i izvrsnog prepoznavanja leksema i velik postotak stvarnog poznavanja značenja tih leksema. Taj je odnos (svijesti o znanju i stvarnog znanja) kod vrlo slabog i slabog prepoznavanja neujednačeniji. To znači da i oni ispitanici koji su odgovorili da prepoznaju neki leksem, u upitu da navedu stvarno značenje - griješe.

Isto vrijedi i za komiški govor (*Tablica 3.*). Rezultati pokazuju tek nešto niži postotak. 17,5% riječi ispitanici prepoznaju izvrsno, 15% vrlo dobro. I ovdje se svijest o znanju i stvarno znanje poklapaju više u kategorijama vrlo dobrog i izvrsnog. To je i logično.

Slika 1. jasnije prikazuje razliku u svijesti o prepoznavanju leksema iz pijavskoga i komiškoga govora. To nisu velike razlike, ali su ipak u korist boljeg prepoznavanja pijavskih leksema. Najistaknutija je razlika u kategoriji izvrsnoga prepoznavanja (čak 10% u korist pijavskoga).

Slika 2. zornije prikazuje odnos stvarnoga poznavanja leksema u pijavskom i komiškom govoru. Razlike nisu velike, neznatno je bolje poznavanje stvarnoga značenja pijavskih leksema.

4. ZAKLJUČAK

Rezultati istraživanja potvrđuju opstojnost romanizama u dvama ispitivanim idiomima,

komiškom i pijavskom, ali i romanski jezični utjecaj u splitskom govoru. Stupanj prepoznavanja romanizama manji je od očekivanoga, a razlozi vjerojatno leže u sve rjeđoj uporabi dijalekatskih oblika posebice među mlađom populacijom, koja je i bila ispitivana. Zašto udaljavanje od dijalekata, pitanje je koje prelazi okvire ovoga rada. Zsigurno neki od razloga leže u općoj globalizaciji te većem prodoru engleskoga jezika koji postaje univerzalni medij komunikacije. Globalizacija engleskoga jezika prodire u filmove, glazbu, televiziju, internet... A što s dijalektima; zašto ih očuvati? Svaki dijalekt i svaki mjesni govor u sebi čuva veliko bogatstvo i na svoj je način važan i poseban. To 'izvorno organsko tkivo' čuva čovjekov identitet. Stoga bi "trebali promicati jezičnu snošljivost, pozitivne stavove prema dijalektima i blagonakloniji odnos prema dijalektima" (Kapović, 2006:382).

LITERATURA

- Anić, V. (2000): *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb.
- Boerio, G. (1993): *Dizionario del dialetto veneziano*. Firenze, Giunti.
- Božanić, J. (1992): *Komiške facende*. Split, Književni krug.
- Božanić, J. (2002): *Facende otoka Visa*, Čakavska rič XXX, 1–2, 177–332.
- Božanić, J. (2008): *Komiški dicionar*, Čakavska rič XXXVI, 1–2, 5–90.
- Gačić, J. (1979): *Romanski elementi u splitskom čakavskom govoru*, Čakavska rič IX, 1, 3–55.
- Kapović, M. (2006): *Dijalekti, standard i sociolingvistički aktivizam*. U: Granić, J. (ur.), *Jezik i mediji. Jedan jezik: više svjetova*: Zagreb – Split: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, 375–388.
- Klaić, B. (1974): *Veliki rječnik stranih riječi*. Zagreb, Zora.
- Lisac, J. (2003): *Leksički, sintaktički i drugi utjecaji u hrvatskim dijalektima*. U: Mogaš, M. (ur.), *Hrvatski dijalektološki zbornik 11*, Zagreb, HAZU, 29–37.
- Miotto, L. (1984): *Vocabolario del dialetto veneto-dalmata*. Trieste, Edizione Lint.
- Nigoević, M. (2007): *Romanizmi u Berekinu*. Split, Hrvatsko kulturno društvo "Napredak".
- Skok, P. (1971 – 1974): *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb, JAZU.

- Vidović, R. (1992): *Koine pomorskoga anemonimijskog nazivlja, Čakavska rič XX*, 1, 53–75.

TABLICE, SLIKE I PRILOZI

Tablica 1. Upitnik

ROMANIZAM	PREPOZNAVANJE		ZNAČENJE LEKSEMA	EKVIVALENT
	DA	NE		

Tablica 2. Poznavanje riječi iz pijavskoga govora

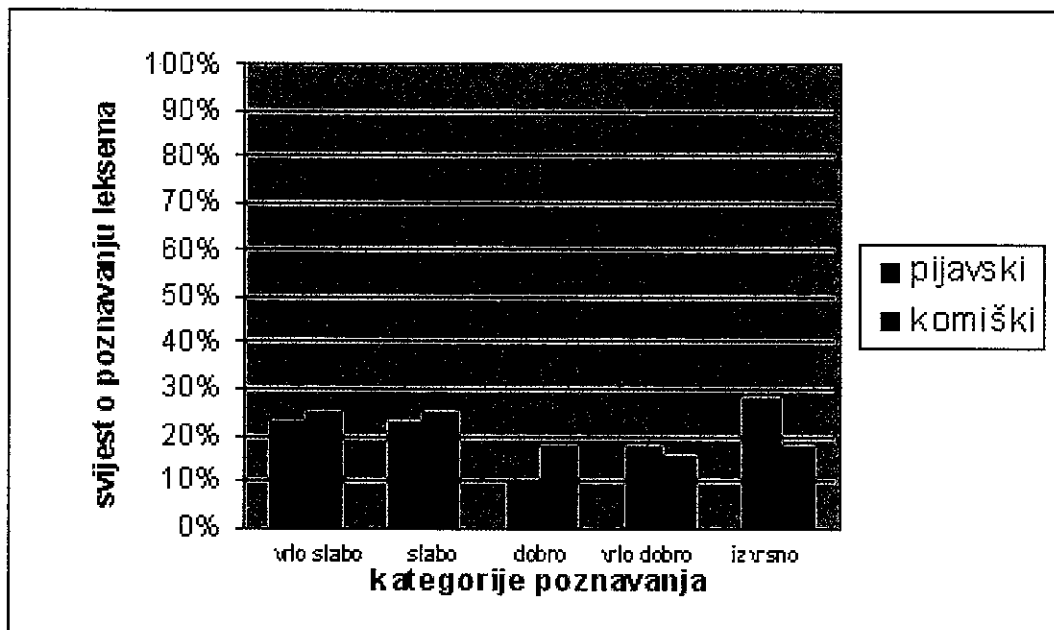
	vrlo slabo (0-20%)	slabo (20-50%)	dobro (50-70%)	vrlo dobro (70-90%)	izvršno (90-100%)
POZNAVANJE (svijest o znanju)	22,5% (9/40 riječi)	22,5% (9/40 riječi)	10% (4/40 riječi)	17,5% (7/40 riječi)	27,5% (11/40 riječi)
ZNAČENJE (stvarno znanje)	55%	68%	100%	74%	95%

Napomena: stvarno je znanje srednji postotak unutar kategorije prepoznavanja

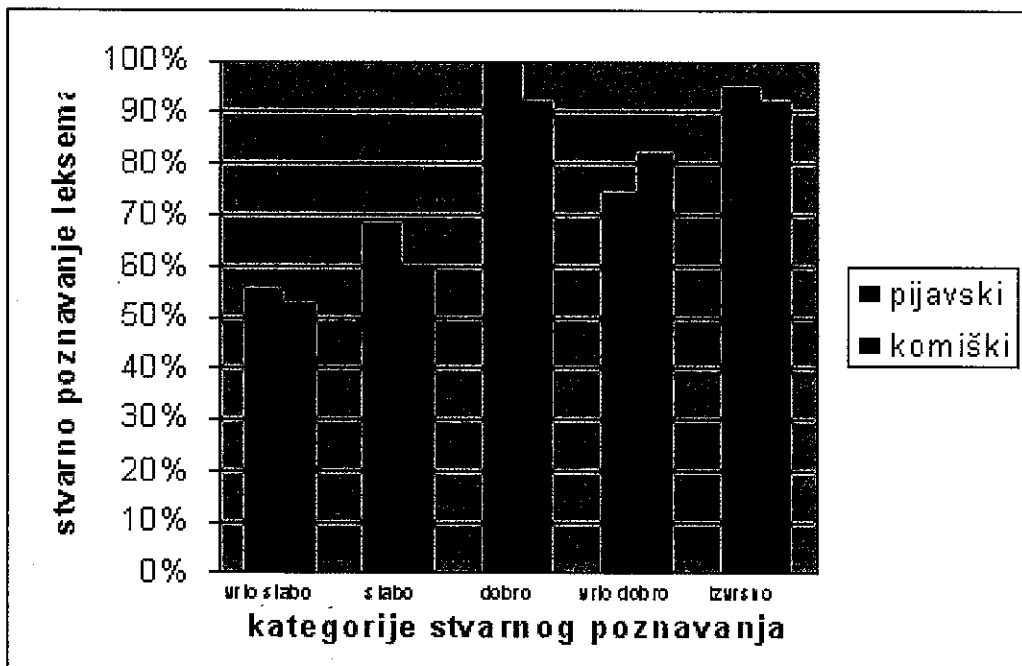
Tablica 3. Poznavanje riječi iz komiškoga govora

	vrlo slabo (0-20%)	slabo (20-50%)	dobro (50-70%)	vrlo dobro (70-90%)	izvršno (90-100%)
POZNAVANJE (svijest o znanju)	25% (10/40 riječi)	25% (10/40 riječi)	17,5% (7/40 riječi)	15% (6/40 riječi)	17,5% (7/40 riječi)
ZNAČENJE (stvarno znanje)	52,5%	59,3%	92%	82,3%	92%

Slika 1. Prikaz svijesti o poznavanju leksema iz pijavskog i komiškoga govora izražen u postocima.

Slika 2. Prikaz stvarnog znanja o značenju leksema u pijavskom i komiškom govoru.

Prilog 1. Upitnik

Rd.br.	LEKSEMI	POZNAVANJE LEKSEMA		ZNAČENJE LEKSEMA	EKVIVALENT U VAŠEMU IDIOMU
		DA	NE		
1.	<i>rožota</i>				
2.	<i>hroštula</i>				
3.	<i>damijona</i>				
4.	<i>lemozina</i>				
5.	<i>makina</i>				
6.	<i>šolpa</i>				
7.	<i>tavajul</i>				
8.	<i>piter</i>				
9.	<i>fažul</i>				
10.	<i>gradikule</i>				
11.	<i>fero</i>				
12.	<i>važ</i>				
13.	<i>kikara</i>				
14.	<i>šolša</i>				
15.	<i>sopa</i>				
16.	<i>loščera</i>				
17.	<i>botija</i>				
18.	<i>maštijo</i>				
19.	<i>batipon</i>				
20.	<i>gvantira</i>				
21.	<i>lemužina</i>				
22.	<i>gradije</i>				
23.	<i>šešula</i>				
24.	<i>bevonda</i>				
25.	<i>fažo</i>				
26.	<i>lazanjar</i>				
27.	<i>pašomon</i>				
28.	<i>makinja</i>				
29.	<i>špog</i>				
30.	<i>škancija</i>				
31.	<i>bokol</i>				
32.	<i>furca</i>				
33.	<i>lažanjor</i>				
34.	<i>burša</i>				
35.	<i>ferol</i>				
36.	<i>koluna</i>				
37.	<i>pjat</i>				
38.	<i>špag</i>				
39.	<i>šešula</i>				

40.	<i>rostijera</i>				
41.	<i>lopiš</i>				
42.	<i>butilja</i>				
43.	<i>cukarjela</i>				
44.	<i>damižana</i>				
45.	<i>libro</i>				
46.	<i>šalša</i>				
47.	<i>kačola</i>				
48.	<i>maškadur</i>				
49.	<i>pandišpanj</i>				
50.	<i>bevanda</i>				
51.	<i>rozata</i>				
52.	<i>funistra</i>				
53.	<i>šotana</i>				
54.	<i>pitar</i>				
55.	<i>vož</i>				
56.	<i>bursa</i>				
57.	<i>kantinol</i>				
58.	<i>tavajol</i>				
59.	<i>gvančera</i>				
60.	<i>skancija</i>				
61.	<i>batipan</i>				
62.	<i>kolona</i>				
63.	<i>ćikara</i>				
64.	<i>kacjola</i>				
65.	<i>pijat</i>				
66.	<i>balanča</i>				
67.	<i>pasaman</i>				
68.	<i>cukarjera</i>				
69.	<i>balonca</i>				
70.	<i>lapis</i>				
71.	<i>muškadur</i>				
72.	<i>šotona</i>				
73.	<i>forca</i>				
74.	<i>kantunal</i>				
75.	<i>hruštula</i>				
76.	<i>maštil</i>				
77.	<i>bokar</i>				
78.	<i>pandišpanja</i>				
79.	<i>libar</i>				
80.	<i>poništra</i>				

(Bilješke)

¹ U pijavskom govoru očituje se i preklapanje štokavskih s čakavskim jezičnim posebnostima, što je slučaj i sa splitskim idiomom. No, kako to nije predmet ovoga rada, o tome se neće preciznije govoriti.

² U komiškom govoru vrlo su česte zamjene samoglasnih fonema, a najčešća je zamjena /ā/ > /ō/ i /ō/ > /ū/.

³ U komiškom govoru lako je uočljiva pojava dviju novih jedinica u sustavu /s/ i /z/. One svjedoče o pojavi cakavizma u komiškom govoru. Pod cakavizmom se u literaturi smatra: "1. izgovor /c/ umjesto čakavskoga /č/, /z/ umjesto /ž/, /s/ umjesto /š/... 2. izgovor /c/ umjesto čakavskoga /č/, ali /z/ umjesto /ž/ i /z/, /s/ umjesto /š/ i /s/..." (Moguš, 1977:66) Komiški govor ima zabilježen cakavizam drugoga tipa.

⁴ Talijanske posuđenice pripadaju gotovo svim vrstama riječi. Prirodno je najveći broj imenica pa ih je i najlakše posuđivati. Slijede glagoli i pridjevi. Ostale vrste riječi nešto manje su zastupljene.

THE DEGREE OF RECOGNITION OF ROMANISMS IN PLAVIAN AND KOMIZAN SPEECH

Summary

This paper considers the Romanic language influences in the speech area of Pelješac and Vis, that is the speech in the towns of Pijavičino and Komiža. The starting point of this research is an assumption that a strong Romanic influence is present in both speeches. Based on the rich lexic material the authors single out specific romanisms in both speeches which Croatian language students have to recognize. The goal of this was to see how acquainted the younger generation is with romanisms. The students provide information about their recognition, or lack thereof, of the lexeme, and closest possible meaning of the lexeme and the equivalent of the mentioned lexeme in their idiom. The gained results are compared to the real meaning of romanisms, and etymological data also provided by this paper.

This paper confirms the constancy of romanisms in two speeches and as such contributes to the study of the historical language interactions.

Key words: Pijavičino, Komiža, lexic, romanism, recognition